

JOSEP M. VILARRÚBIA-ESTRANY

EL BARÓ DE MALDÀ I SANT ANDREU DE PALOMAR

Visitant el barri barceloní de Santa Maria del Pi, encara avui podem contemplar uns establiments comercials, les Galeries Maldà. El nom d'aquestes botigues recorda, sense adonar-nos, la naixença en aquest espai –avui galeries i abans palau–, el 10 de juliol de 1746, de Rafael d'Amat de Cortada i de Sentjust. Però, qui era aquest personatge i per quin motiu avui el citem?

El personatge avui estudiat era fill del coronel Antoni d'Amat i de Junyent i de Maria Teresa de Cortada i Sentjust. Ambdós pertanyien a la noblesa instituïda per la casa de Borbó.

El seu avi patern fou el primer marquès de Castellbell i el seu oncle fou el conegut virrei Amat; el seu palau de la Rambla i el que hi havia on avui trobem la parròquia de Sant Joan de Gràcia reben el sobrenom de la seva vídua, de la família Fivaller-Bru, per mitjà del títol de la «virreina». El virrei també era propietari de can Sitjar, a prop de l'actual plaça de Virrei Amat a Santa Eulàlia de Vilapicina.¹

El baró de Maldà va heretar de la seva mare la senyoria de Maldà la qual, l'any 1766, es convertia en baronia.

Gràcies a la importància de la seva família, va estudiar en el Col·legi de Cordelles, situat a la Rambla i que era regentat per la Companyia de Jesús. Tenia coneixements de les llengües francesa i italiana i dominava el castellà i el català, llengua, aquesta darrera, emprada en una bona part dels

1. La plaça avui coneguda com a plaça de la Virreina era designada anteriorment de Sant Joan. Per a més informació sobre el palau de la Virreina gracienc, podeu llegir el meu llibre sobre els carrers de Gràcia.

escrits del baró. Entre les seves afeccions, cal destacar la música –tocava la viola, el clavicèmbal i la guitarra–; també tenia aptituds per al dibuix i l'escriptura, afecció que li ha donat justa fama.

A vint anys va casar-se amb la seva cosina-germana Maria Esperança d'Amat i de Rocaberti, el pare de la qual tenia el títol de marquès de Castellbell. D'aquest matrimoni van néixer vuit fills, sis dels quals van arribar a grans: Maria Escolàstica, Rafael (en els primers escrits del seu pare és anomenat Rafeló), Josep Maria (anomenat Po Maria), Gaietà, Maria Teresa i Maria Felipa.

Sempre tingué la residència oficial a Barcelona, però durant la dominació francesa –en l'època de Napoleó– va abandonar la ciutat de forma voluntària. També va assistir a festes i va visitar les seves propietats de la Sagarra, l'Empordà o l'Urgell.

Des de l'any 1769 i fins a la seva mort –esdevinguda en 1819–, va escriure unes memòries en què descrivia tot allò que passava al seu voltant. El text, qualificat pel mateix autor «calaix de sastre», fou escrit –segons paraules del baró– *«per divertiment del Autor y sos Oyents»*. Així és, els seus escrits eren llegits davant de familiars i amics, sense cap pretensió que fossin publicats.

En una època en què el català era poc habitual en la creació literària, podem veure com el «calaix» és, sens dubte, una de les obres més destacades en llengua catalana del període que comença el segle XVI i acaba el XIX, poc abans de la Renaixença. Tres anys abans de morir, va ingressar en la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Personatge a cavall entre dos segles, dues èpoques, no acceptava les «novetats» com, per exemple, la puixança de la burgesia davant la noblesa. En els seus escrits es reflecteix que no accepta les grans despeses que feien aquests «nou rics». Pot ésser curiós reproduir el comentari: *«Fentse pobres més de quatre menestrals i marchants de Barcelona ab la despotiquez ab que gastan la pecunia»*.

Per la formació rebuda i per la influència de la Revolució Francesa, era antifrancès i així ho manifestà en diverses ocasions; ja hem dit que va marxar de Barcelona durant l'ocupació de les tropes de Napoleó. Tota novetat era mal vista pel baró; fins i tot, quan foren suprimits els cementiris parroquials a l'entorn de les esglésies, no va permetre ser enterrat en un cementiri públic i fou soterrat en la cripta dels Josepets, a Gràcia.

Paral·lelament, al «calaix» de 1770 a 1808 va escriure una miscel·lània de viatges i festes majors. És interessant per l'abundor de dades sobre cerimònies i costums de les diferents poblacions, sobre l'estat dels camins, dels hostals, els costums gastronòmics i els vestits. Aquest recull conegut amb el nom de *Viles i ciutats de Catalunya*, no és cap relat de viatges, sinó que es tracta d'una guia urbana i de viatge, que aplega les diferents dades

que ell va anar recollint (moltes vegades per mitjà d'observacions, preguntes, indagacions) sobre les poblacions que visitava.

El volum *Viles i Ciutats*, el trobem en cinc versions diferents. Una d'aquestes fou utilitzada l'any 1918 pel Centre Excursionista de Catalunya i, recentment, Margarida Aritzeta n'ha fet una versió molt més acurada publicada per l'Editorial Barcino.

Per tal de no fatigar el lector, només ens resta transcriure la descripció que va fer Rafael d'Amat del nostre municipi de Sant Andreu de Palomar.

Explicació del poble de Sant Andreu de Palomar

«Lo poble de Sant Andreu de Palomar dista una hora de Barcelona, al nord, prenent-se lo camí dret al Vallès. Està situat en paratge pla y és medianament gran y poblat, consistint amb un carrer solament, que és prou ample y llarch, servint de carretera principal, qual comensa des de lo portal Nou a fora, carretera del Clot y recte sempre per anar-se a Vich, Gerona, etc.

Se hi fabriquen algunas casas al principi del carrer, que extenen molt més a aquella població. La iglésia ve a ser dins y fora del lloch, pués que és apartada después de una gran plaça ab algunas casas, ab lo cementiri al devant, a la vanda de llevant. La dita iglésia parroquial és tant antiga com que se conta haver-la consagrada lo gloriós sant Olaguer bisbe de Barcelona y arquebisbe de Tarragona. Lo campanar, que és casi rodó y molt abultat, és construït sobre lo cruzero de la iglésia, que casi lo ocupa tot, des de el qual penjan las cordas de las campanas.

Se fan lluhidas balladas per Sant Andreu Apòstol, que és la festa major del poble y la principal festa en la iglésia, ab ofici ab música y sermó, y també tot així mateix en las festivitats de Sant Pere Apòstol, Sant Isidro, la Mare de Déu del Roser, etc.

Per aquell lloch pasa molta gent de contínuo, que fa alegre a aquell poble. Hi ha bastantas casas dins y fora del poble, de pagesos acomodats y algunas torres de senyors.

Cerca de hora de distància de Sant Andreu, a tramontana y llevant, se presenta una cordillera de montanyas, entre las quals és la Torre Pallaresa y lo convent de frares de Sant Geroni de la Murtra. Més per ensà, mitja hora distant de Sant Andreu de Palomar, és lo lloch de Santa Coloma de Gramenet, a ponent lo de Horta y altre cordillera de montanyas, ab lo poble de Sant Genís y, més amunt, lo convent de Sant Geroni de Vall d'Ebron; a la part de mitjorn, lo poble de Sant Martí de Provencals, casas y molins del Clot, torre de la comanda de Sant Juan y demés, ab lo Fuerte Pio, hortas y ciutat de Barcelona, ab lo mar.»